उजरी संयन्त्र

SG/E/2018/39

नेपालको विद्युत प्रणाली विस्तार नेपाल

अनुगमन प्रतिवेदन

14 मार्च 2025

European Investment Bank | Group

Public

SG/E/2018/39

नेपालको विद्युत प्रणाली विस्तार

अनुगमन प्रतिवेदन

उजुरी गोपनीय

होइन

बाह्य वितरण

उजुरीकर्ता
प्रवर्द्धक

आन्तरिक वितरण

महानिरीक्षक
सम्बद्ध EIB सेवाहरू

अस्वीकरण

यो प्रतिवेदन 23 डिसेम्बर 2024 सम्म EIB समूहको उजुरी संयन्त्रका लागि उपलब्ध जानकारीमा आधारित छ जुन यो प्रतिवेदन तयार गर्न जानकारी सङ्कलन गर्ने अन्तिम मिति थियो ।

भाषाका संस्करणहरू बिचमा भिन्नता भएको खण्डमा अंग्रेजी संस्करण मान्य रहन्छ ।

1. पृष्ठभूमि

1.1. युरोपीयन इन्भेस्टमेन्ट बैंक (EIB अथवा बैंक) ले €95 मिलियन (प्रारम्भिक वित्तीय लगानी रकम) सम्म विद्युत प्रणाली विस्तार परियोजना (PSEP अथवा परियोजना) का लागि लगानी ऋण प्रदान गरिरहेको छ । यो ऋण 16 सेप्टेम्बर 2014 मा EIB को निर्देशक समितिद्वारा स्वीकृत गरिएको थियो । 2015 मा आर्थिक सम्झौतामा हस्ताक्षर गरिएको थियो । ऋणी संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपाल हो जसको प्रतिनिधित्व अर्थ मन्त्रालयद्वारा गरिएको छ, जबकि अन्तिम लाभार्थी तथा परियोजना कार्यान्वयन गर्ने निकाय नेपाल विद्युत प्राधिकरण हो (NEA) हो जुन पूर्ण रूपमा राज्यको स्वामित्वमा भएको विद्युत उपयोगिता (प्रवर्द्धक) हो । यस परियोजनामा एसियन डेभलपमेन्ट बैंक तथा नर्वेजियन एजेन्सी फर डेभलपमेन्ट कोअपरेशनको सह-वित्तीय लगानी छ ।

1.2. अक्टोबर 2018 मा नेपालमा रहेको लमजुङ्ग जिल्लाको निः शुल्क पूर्व र सूचित सहमति तथा अधिकार मञ्च (उजुरीकर्ता) ले 220 केभी मर्स्याङ्दी कोरिडोर प्रसारण लाइन (EIB को वित्तीय लगानी रहेको परियोजनाको एक घटक) का साथसाथै EIB को वित्तीय लगानी नभइकन यस क्षेत्रमा रहेका अन्य हाइड्रोपावर क्षेत्रका विकासहरूको सम्बन्धमा मध्यस्थताका लागि अनुरोधसहितको उजुरी दायर गऱ्यो । EIB समूहको उजुरी संयन्त्र (EIB-CM) ले EIB (तल घटक 2 मा वर्णन गरिएअनुसार) को वित्तीय लगानी रहेको परियोजनाको घटकसँग सम्बन्धित भागमा सो उजुरीलाई हेरेको थियो । मध्यस्थतालाई अगाडि बढाउनका लागि प्रवर्द्धकसँगको सम्झौताको अभावको कारणले गर्दा उजुरी EIB-CM नीतिअनुरूप अनुपालन पुनरावलोकनको विषय भयो ।[1]

1.3. घटक 2 मा मर्स्याङ्दी कोरिडोरमा निम्नलिखित प्रसारण प्रणाली विस्तार समावेश छन्:

- खुदी-उदिपुर-मार्की चोक-भरतपुर 220 केभी प्रसारण लाइन (लगभग 110 किमी), खुदीमा 220 केभी सबस्टेशन, उदिपुरमा 220 केभी स्विचयार्ड र भरतपुरमा 220 केभी बे एक्सटेन्सन;
- मनाङ्ग-खुदी 220 केभी प्रसारण लाइन (लगभग 25 किमी), मनाङ्गमा 220 केभी सबस्टेशन र खुदीमा 220 केभी बे एक्सटेन्सन ।[2]

1.4. उजुरीकर्ता नेपालको लमजुङ्ग जिल्लामा बस्ने स्थानीय आदिवासी तथा गैर-आदिवासी मानिसहरूको समूह हो जसले उनीहरूको क्षेत्रमा जलविद्युत् क्षेत्रको विकासका लागि अधिकारमा आधारित पहुँच पैरवी गरिरहेका छन् । नागरिक समाज संगठनहरू नेपालका आदिवासीहरूको

---

[1] https://www.eib.org/attachments/strategies/complaints_mechanism_policy_en.pdf हेनुहोस् ।

[2] वित्त सम्झौता (अनुसूची A) मा समावेश गरिएको परियोजनाको प्राविधिक विवरणअनुसार । कृपया वातावरणीय तथा सामाजिक प्रभाव मूल्याङ्कनहरूका लागि वास्तविक विभाजन फरक हुन्छ भन्ने कुरा ध्यानमा राख्नुहोस् ।

मानवाधिकारसम्बन्धी वकिल समूह (LAHURNIP)[3] र अकाउन्टाबिलिटी काउन्सल[4] ले उजुरीको मस्यौदालाई समर्थन गरे र त्यसबेलादेखि उजुरीकर्तालाई सल्लाह दिइरहेका छन् । सेप्टेम्बर 2019 मा उजुरीकर्ताले नेपालमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग तथा नेपाल विद्युत प्राधिकरण (NEA) मा सोही दावीहरूका साथ उजुरी पनि दायर गरे ।

1.5. यसको अनुपालन पुनरावलोकनको समयमा EIB-CM ले उजुरीकर्ताद्वारा लगाइएका आरोपहरूलाई निम्नानुसार राख्यो: (i) पर्याप्त र समग्र (रणनीतिक) वातावरणीय तथा सामाजिक (E&S) प्रभावहरूको विश्लेषणको तथाकथित कमी; (ii) परियोजनामा उपयुक्त परामर्श, सम्झौताको माग र सूचनाको खुलासा, यसका प्रभावहरू र हरेक प्रभावबाट कसरी जोगिन सकिन्छ, त्यसलाई कम गर्न सकिन्छ वा यसका लागि क्षतिपूर्ति दिन सकिन्छ लगायतका सरोकारवालाको प्रयाप्त तथा अर्थपूर्ण संलग्नतासँग सम्बन्धित तथाकथित मुद्दाहरू; (iii) नि: शुल्क, पूर्व र सूचित सहमति (FPIC) को तथाकथित कमी; र (iv) भूमि अधिग्रहण तथा भूमि उपयोग प्रतिबन्ध र क्षतिपूर्तिसम्बन्धी तथाकथित मुद्दाहरू ।

[3] Lawyers' Association for Human Rights of नेपालका आदिवासीहरूको मानवाधिकारसम्बन्धी वकिल समूह ।

[4] अकाउन्टाबिलिटी काउन्सल - अकाउन्टाबिलिटी काउन्सल ।

2. अनुपालन पुनरावलोकनको परिणाम

2.1. EIB-CM ले अप्रिल 2021 मा यस मुद्दका लागि EIB-CM वेबसाइट[5] मा प्रकाशित निष्कर्ष प्रतिवेदन (निष्कर्ष प्रतिवेदन) मा यसको अनुपालन पुनरावलोकनबाट प्राप्त खोज तथा निष्कर्षहरू प्रस्तुत गऱ्यो ।

2.2. लागू हुने मापदण्डहरूको अनुपालनका लागि जिम्मेवारी प्रवर्द्धक र स्थानीय अधिकारीहरूमा निहित हुने भए तापनि EIB ले परियोजनाहरूले लागू हुने मापदण्डहरू पूरा गर्दछन् भनेर सुनिश्चित गर्नका लागि परियोजनाहरूको मूल्याङ्कन र अनुगमन गर्न आवश्यक पर्छ । जुन 2019 मा आफ्नो अनुगमन कार्यपश्चात् EIB सेवाले सुधारात्मक वातावरणीय तथा सामाजिक कार्य योजना (ESAP) विकास गरेको थियो जसलाई अझै अन्तिम रूप दिन बाँकी थियो र निष्कर्ष प्रतिवेदन जारी गर्ने समयमा सहमति व्यक्त गरिएको थियो ।

2.3. आफ्नो निष्कर्ष प्रतिवेदनमा EIB-CM ले **बैंकलाई निम्नलिखित छवटा सिफारिस** गऱ्यो[6]:

i. सक्दो चाँडो सुधारात्मक ESAP अद्यावधिक गर्ने ।

ii. आफ्नो क्षमतालाई सुदृढ पार्नका लागि चाँडोभन्दा चाँडो प्रवर्द्धकसँग नजिकको सम्बन्ध हुने । कम्तीमा पनि, यसले आदिवासी जनजातीमा विशिष्ट विज्ञताका साथ (निष्कर्ष प्रतिवेदन जारी गरेको छ महिनाभन्दा ढिला नहुनेगरी) सरोकारवालाको संलग्नतामा विज्ञ(हरू) लाई संलग्न गराउन आवश्यकत भएको देखाउँछ ।

iii. परियोजनाको EIB अनुगमनलाई सुदृढ गर्न जारी राख्ने र प्रवर्द्धकसँग निकटतापूर्वक फलो अप गर्ने, EIB का आवश्यकताहरूलाई ध्यानमा राख्दै E&S का मामिलाहरूमा प्राविधिक मार्गनिर्देशन उपलब्ध गराउने र अद्यावधिक गरिएको सुधारात्मक ESAP को कार्यान्वयनलाई द्वि-मासिक रूपमा अनुगमन गर्ने ।

iv. वित्तीय सम्झौताअनुरूप अद्यावधिक गरिएको सुधारात्मक ESAP को कार्यान्वयनमा गरिएको प्रगतिको स्थिति EIB का लागि परियोजनाको मर्स्याङ्दी कोरिडोर घटकको भुक्तानीमा अगाडि बढ्नका लागि एक प्रमुख निर्धारक हो भनेर सुनिश्चित गर्ने ।

v. EIB सञ्चालनमा (प्रवर्द्धकहरूका लागि) सरोकारवाला संलग्नतामा मार्गनिर्देशन नोट प्रस्तुत गर्नका लागि प्रवर्द्धक, यसका वातावरण तथा सामाजिक अध्ययन विभाग (ESSD) र अन्य प्रमुख सरोकारवालाहरूसँग सक्दो चाँडो कार्यशाला आयोजना गर्ने ।[7]

vi. वातावरणीय प्रभावको मूल्याङ्कनको प्रक्रिया र प्रतिवेदनको हिस्साको रूपमा सम्बन्धित परियोजनाको सम्भावित उल्लेख्य संचयी प्रभावहरूको मूल्याङ्कनको गुणस्तरको उचित

---

[5] https://www.eib.org/en/about/accountability/complaints/cases/nepal-power-system-expansion1-sg-e-2018-39 हेनुहोस् ।

[6] EIB-CM को निष्कर्ष प्रतिवेदनमा भएका निष्कर्ष र सिफारिसहरू EIB लाई मात्र सम्बोधन गरिएका छन्।

[7] EIB सञ्चालनमा सरोकारवालाको संलग्नतामा EIB मापदण्डहरूका लागि मार्गनिर्देशन नोट हेनुहोस् ।

जाँचमा EIB कर्मचारीहरूलाई सहायता गर्नका लागि आन्तरिक प्रक्रियागत जाँचसूची विकास गर्ने ।

3. EIB-CM द्वारा गरिएको अनुगमन

दस्तावेजहरूको समीक्षा तथा बैठकहरू

3.1. अप्रिल 2021 मा आफ्नो निष्कर्ष प्रतिवेदनको प्रकाशनपछि EIB-CM ले बैंकलाई जारी गरिएका उपरोक्त सिफारिसहरूको कार्यान्वयनको अनुगमन गरिरहेको छ । यस सन्दर्भमा EIB-CM ले E&S मूल्याङ्कन तथा व्यवस्थापन, परामर्शदाताहरूका गतिविधिहरू र बैंकको अनुगमनको सम्बन्धमा परियोजनासँग सम्बन्धित जानकारीको पुनरावलोकन गर्‍यो ।

3.2. अप्रिल 2021 र अक्टोबर 2024 बिचमा EIB-CM ले EIB-CM का सिफारिसहरूको कार्यान्वयन, बाँकी रहेका समस्याहरू र आइपरेका चुनौतिहरूको सम्बन्धमा भएका प्रगतिका बारेमा छलफल गर्नका लागि बैंकका परिचालन सेवाहरूका साथै उजुरीकर्ता, LAHURNIP र/वा अकाउन्टाबिलिटी काउन्सलका साथ छुट्टा-छुट्टै बैठकहरूको आयोजना गर्‍यो । यसबाहेक, EIB-CM ले बैंकका परिचालन सेवाहरू र उजुरीकर्ता, LAHURNIP र अकाउन्टाबिलिटी काउन्सल बिचका बैठकहरूमा सहजीकरण गर्‍यो जसमा पक्षहरूले आरोपहरूको सम्बन्धमा गरिएका प्रगतिका बारेमा प्रत्यक्ष रूपमा जानकारी र आफ्ना विचारहरू साझा गरे ।

अनुगमन भ्रमण

3.3. आफ्ना सिफारिसहरूको कार्यान्वयनमा आफ्नो अनुगमनको हिस्सा रूपमा EIB-CM को टोलीले 21 देखि 26 अक्टोबर 2024 को बिचमा स्थलगत भ्रमण गर्‍यो । टोलीले काठमाण्डौ तथा लमजुङ्ग जिल्लामा (मर्स्याङ्दी कोरिडोरसँगै) निम्न सरोकारवालाहरूलाई भेटघाट गर्‍यो ।

i. प्रवर्द्धक (मुख्यालय तथा फिल्ड कर्मचारीहरू);
ii. राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग;
iii. आदिवासी जनजाती आयोग;
iv. उजुरीकर्ता;
v. स्थानीय समुदायहरू र विशेषगरी पाउदी, राइनास, बेसिसहर, बन्जाखेत-राउत गाउँ, पासाचौर, लमजुङ्ग र सुन्दर बजारमा परियोजना प्रसारण लाइनमा पर्ने परियोजना प्रभावित मानिसहरू (PAPs) । यीमध्ये केही बैठकहरू उजुरीकर्ता र प्रवर्द्धकद्वारा आयोजना गरिएको थियो;
vi. स्थानीय अधिकारीहरू ।

3.4. EIB-CM अनुगमन भ्रमणको एजेन्डा परिशिष्ट 1 मा उपलब्ध छ । EIB-CM ले आफ्नो स्थलगत भ्रमण दिनको संख्या र भ्रमण गरेका स्थानहरूको सम्बन्धमा सीमित थियो भन्ने तथ्यलाई स्वीकार गर्दछ । EIB-CM ले नोभेम्बर 2024 मा LAHURNIP का साथ एक अतिरिक्त कन्फेरेन्स कल आयोजना गर्‍यो ।

3.5. EIB-CM को अनुगमन भ्रमणका उद्देश्यहरू निम्नानुसार थिए:

i. EIB-CM को निष्कर्ष प्रतिवेदनको प्रकाशनपछि बैंकद्वारा चालिएका कदमहरूहरूबाट जमिनी स्तरमा कुन हदसम्म सुधारहरू भएका छन् भनेर मूल्याङ्कन गर्न;

ii. उजुरीका प्रमुख आरोपहरू र निष्कर्ष प्रतिवेदनमा पहिचान गरिएका चुनौतिहरूका सम्बन्धमा र यसलाई जारी गरेपश्चात् EIB-CM लाई जानकारी गराइएका विषयवस्तुको सम्बन्धमा परियोजनाको स्तरमा गरिएका प्रगतिको स्थितिको मूल्याङ्कन गर्न । EIB-CM ले विशेषगरी सरोकारवालाको संलग्नताको सम्बन्धमा प्रगतिको स्थितिमा ध्यान केन्द्रित गर्‍यो;

iii. परियोजनाका विभिन्न सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त जानकारीलाई प्रमाणित गर्न ।

4. निष्कर्ष

4.1. परियोजनाको उदिपुर-भरतपुर खण्ड (घटक 2 को भाग) मा उल्लेख्य भौतिक प्रगति भएकोछ जसमा सबै टावर प्याडहरूका लागि जग्गा अधिग्रहणको काम पूरा गरिएको छ र EIB-CM को भ्रमणको समयमा प्रस्तुत गरिएअनुसार 199 मध्ये 123 वटा टावरको जगको काम पूरा भएको छ । उदिपुर तथा भरतपुरमा रहेका सबस्टेशनहरू पूरा हुनुका साथै विद्युत जडानको काम पनि पूरा भएका छन् । खुदि-उदिपुर र मनाङ्ग-खुदि खण्डहरू (दुवै घटक 2 का भाग हुन्) को निर्माण प्रगति कम स्तरमा अगाडि बढेको छ र भ्रमणको समयसम्म 121 मध्ये 18 वटा टावरको जगको काम पूरा भएको थियो । खुदि सबस्टेशनमा निर्माण कार्य 90% पूरा भएको छ, जबकि मनाङ्ग सबस्टेशनको निर्माण कार्य प्रारम्भिक चरणमा छ ।

4.2. माथि वर्णन गरिएका अनुगमन गतिविधिहरूबाट EIB-CM ले आफ्नो निष्कर्ष प्रतिवेदनबाट प्राप्त EIB-CM का सिफारिसहरू लागू गर्न बैंकले सक्दो राम्रो प्रयास गरेको थियो भन्ने गर्‍यो । 2021-2024 को अवधिमा यी यी सिफारिसहरूमा बैंकद्वारा कार्यान्वयनको स्थितिमा EIB-CM को राय मुनिको तालिकामा वर्णन गरिएको छ । EIB-CM ले बैंकलाई जारी गरिएका छमध्ये पाँचवटा सिफारिस कार्यान्वयन गरिएको थियो भन्ने मान्दछ र तसर्थ ती पाँचवटा सिफारिसका लागि 'सम्पन्न गरिएको' को रूपमा (तलको तालिका 1 मा उल्लेख गरिएअनुसार) अनुगमन प्रक्रियालाई बन्द गरेको छ ।

4.3. यसका अतिरिक, EIB-CM ले 2021 मा आफ्नो निष्कर्ष प्रतिवेदन प्रकाशन गरेपश्चात् उजुरीका प्रमुख आरोपहरूका सम्बन्धमा गरिएको प्रगतिको समीक्षा गरेको छ । तल दिइएको तालिका 2 ले आफ्नो निष्कर्ष प्रतिवेदनअनुसार लागू हुने मापदण्डहरूको अनुपालनको सम्बन्धमा EIB-CM का निष्कर्षको संक्षिप्त विवरण र 2024 को चौथो त्रैमासिकसम्म प्रगतिमा गरिएको अद्यावधिक जानकारी उपलब्ध गराउँछ ।

तालिका 1 – EIB-CM का सिफारिसहरूको सम्बन्धमा बैंकद्वारा गरिएको कार्यान्वयनको स्थिति

EIB-CM द्वारा बैंकलाई गरिएको सिफारिस	**सिफारिस कार्यान्वयन गर्न बैंकद्वारा गरिएका कार्यवाही(हरू)**	**EIB-CM अनुगमनको स्थिति (बन्द/खुल्ला)[8]**
#1: सक्दो चाँडो सुधारात्मक ESAP अद्यावधिक गर्ने ।	2021 मा EIB-CM को निष्कर्ष प्रतिवेदन जारी भएपश्चात् बैंकले लागू हुने EIB E&S मापदण्डहरूमा परियोजनाको अनुपालनलाई सुनिश्चित गर्नका लागि औपचारिक रूपमा प्रवर्द्धकलाई अनुरोध गऱ्यो र निम्नलिखित क्षेत्रहरूमा प्रवर्द्धकबाट तत्काल कार्यवाहीको अनुरोध गऱ्यो: (i) परियोजना E&S परामर्श तथा विज्ञता; (ii) जैविक-विविधता प्रभाव मूल्याङ्कन (BIA), संचयी प्रभाव मूल्याङ्कन (CIA), प्रत्येक खण्डका लागि पुनर्बास कार्य योजना र सरोकारवाला संलग्नता योजनासहित परियोजनासँग सम्बन्धित E&S मूल्याङ्कन र दस्तावेजहरूलाई अन्तिम रूप दिने कार्य; (iii) FPIC प्रक्रियाका लागि पद्धति; (iv) बैंकलाई ESAP को कार्यान्वयन तथा E&S मामिलाहरूको सम्बन्धमा नियमित जानकारी गराउने कार्य । त्यसपछि तुरुन्तै प्रवर्द्धकले औपचारिक रूपमा अनुरोध गरिएका कार्यहरूको समर्थन गऱ्यो र तिनीहरूलाई कार्यान्वयन गर्ने प्रतिबद्धता जाहेर गऱ्यो ।	बन्द
#2: आफ्नो क्षमतालाई सुदृढ पार्नका लागि चाँडोभन्दा चाँडो प्रवर्द्धकसँग नजिकको सम्बन्ध हुने । कम्तीमा पनि, यसले आदिवासी जनजातीमा विशिष्ट विज्ञताका साथ (निष्कर्ष प्रतिवेदन जारी गरेको छ महिनाभन्दा ढिला	2021 देखि EIB ले विभिन्न स्वरूपहरूमा प्रवर्द्धकका साथ बढी नजिकबाट संलग्न भइरहेको छ । बैंकका परिचालन सेवाहरूको उपस्थितिमा EIB-CM द्वारा आफ्नो निष्कर्ष प्रतिवेदनको प्रस्तुतिको अतिरिक्त बैंकले प्रवर्द्धकका साथ मासिक कलहरू तथा औपचारिक सञ्चारहरू गरेको छ र यसको अनुगमन गर्ने स्थलगत भ्रमणहरूको आवृत्तिमा वृद्धि गरेको छ । 2021 को सुरुदेखि नै EIB ले एउटा स्थानीय अनुगमन परामर्शदातालाई नियुक्त गऱ्यो जसले EIB E&S मापदण्डहरूको अनुपालनका लागि बैंकका तर्फबाट परियोजनाको अनुगमन गर्नुका साथसाथै EIB E&S मापदण्डहरू, सरोकारवालाको संलग्नता र गुनासो संयन्त्रका बारेमा अनेक सचेतना वृद्धि सत्रहरू सञ्चालन गऱ्यो । यी सत्रहरू काठमाडौं र लमजुङ्गमा आयोजना गरिए र आयोजना स्थानहरूको आधारमा यी सत्रहरूमा NEA का परियोजना परिचालन ईन्जीनियरहरू,	बन्द

[8] 'बन्द' भन्नाले EIB-CM ले सिफारिसको कार्यान्वयन पूरा भएको मान्दछ । 'खुला' भन्नाले EIB-CM ले सिफारिसको कार्यान्वयन अझै सुरु भएको छैन वा जारी छ भन्ने मान्दछ ।

EIB-CM द्वारा बैंकलाई गरिएको सिफारिस	सिफारिस कार्यान्वयन गर्न बैंकद्वारा गरिएका कार्यवाही(हरू)	EIB-CM अनुगमनको स्थिति (बन्द/खुल्ला)[8]
नहुनेगरी) सरोकारवालाको संलग्नतामा विज्ञ(हरू) लाई संलग्न गराउन आवश्यकत भएको देखाउँछ ।	प्रवर्द्धकको E&S व्यवस्थापन एकाइ, E&S फिल्ड कर्मचारीहरू तथा परामर्शदाता र ठेकेदारका प्रतिनिधिहरू सहभागी भएका थिए । 2021 को अन्त्यसम्म प्रवर्द्धकले FPIC को आवश्यकताको मूल्याङ्कन गर्न र यसका लागि पद्धति विकास गर्न प्रवर्द्धकलाई सहायता गर्ने उद्देश्यले आदिवासी जनजातिको विशेषज्ञलाई नियुक्त गऱ्यो । बैंक उक्त आदिवासी जनजातिको विशेषज्ञको नियुक्तिका लागि कार्यक्षेत्रगत सर्तहरूको अन्तिम रूप दिने काममा संलग्न रहेको छ; परामर्शदाताको भर्ना प्रवर्द्धकद्वारा गरिएको थियो ।	
#3: परियोजनाको EIB अनुगमनलाई सुदृढ गर्न जारी राख्ने र प्रवर्द्धकसँग निकटतापूर्वक फलो अप गर्ने, EIB का आवश्यकताहरूलाई ध्यानमा राख्दै E&S का मामिलाहरूमा प्राविधिक मार्गनिर्देशन उपलब्ध गराउने र अद्यावधिक गरिएको सुधारात्मक ESAP को कार्यान्वयनलाई द्वि-	EIB को परिष्कृत E&S अनुगमन र E&S प्राविधिक मार्गदर्शनको प्रावधानको सम्बन्धमा माथिको विवरण (#2) हेर्नुहोस्: स्थानीय अनुगमन परामर्शदाताको भर्ती, प्रवर्द्धकसँग नियमित फोनकलहरू र औपचारिक सञ्चार, साइट भ्रमणहरूको बढ्दो आवृति र सचेतना वृद्धि सत्रहरू । यसका साथै, बैंकले (अद्यावधिक गरिएको) ESAP अन्तर्गतका प्रवर्द्धकद्वारा गरिएको प्रमुख कार्यहरूको अन्तिम कार्यान्वयनका लागि निम्नलगायत अनुगमन र प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गरायो: (i) संचयी प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन; (ii) जैविक विविधता प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन; (iii) पुनर्वास कार्य योजनाहरू उदिपुर-भरतपुर र मनाङ उदिपुर[9]; (iv) सरोकारवाला संलग्नता योजना; र (v) सांस्कृतिक मूल्याङ्कनको प्रक्रिया र साइट विशिष्ट सहमतिका लागि प्रक्रिया; दुवै प्रक्रियाहरूलाई सरोकारवाला संलग्नता योजना[10] मा संलग्न गरिएको छ । यसबाहेक, EIB-CM लाई प्रवर्द्धकद्वारा बैंकलाई गरिएको नियमित E&S रिपोर्टिङको प्रमाण उपलब्ध गराइएको थियो ।	बन्द

[9] मनाङ - उदिपुर RAP फेब्रुअरी 2021 मा अद्यावधिक गरिएको थियो र NEA को वेबसाइटमा उपलब्ध छ:https://www.nea.org.np/admin/assets/uploads/supportive_docs/52182611.pdf

[10] परिशिष्ट II र III सहित सरोकारवाला संलग्नता योजना हेर्नुहोस्:https://www.eib.org/en/registers/all/169752085

EIB-CM द्वारा बैंकलाई गरिएको सिफारिस	सिफारिस कार्यान्वयन गर्न बैंकद्वारा गरिएका कार्यवाही(हरू)	EIB-CM अनुगमनको स्थिति (बन्द/खुल्ला)[8]
मासिक रूपमा अनुगमन गर्ने ।	परियोजनाले लागू हुने EIB E&S मापदण्डहरूको पालना गरेको छ कि छैन भन्ने कुरा बैंकद्वारा निरन्तर अनुगमन गरिएको छ भनेर सुनिश्चित गर्नका लागि 2024 मा (अघिल्लो EIB स्थानीय अनुगमन परामर्शको नियुक्तिलाई प्रतिस्थापन गर्दै) अन्तर्राष्ट्रिय E&S परामर्श कम्पनीसँग नयाँ सम्झौतामा हस्ताक्षर गरिएको थियो । यस नयाँ सम्झौताको कार्यक्षेत्रमा निम्न रहेका छन्: EIB E&S मापदण्डहरूको पालनामा परियोजना E&S व्यवस्थापन एकाइ (ESMU) लाई सहयोग गर्ने, क्षमता निर्माण गर्ने, परियोजना अनुपालनको सम्बन्धमा EIB लाई नियमित रूपमा रिपोर्ट गर्ने र विकसित चुनौतीहरू तथा अन्तरहरूका बारेमा ESAP लाई अद्यावधिक गर्ने । कार्यक्षेत्रगत सर्तहरूमा एक वरिष्ठ सामाजिक विशेषज्ञ (सरोकारवाला संलग्नता योजना, गुनासो तथा उजुरी व्यवस्थापन, पुनर्वास योजना, आदिवासी जनजाति र परियोजना अनुगमनमा अनुभव भएको), एक जैविक विविधता विशेषज्ञ र एक स्वास्थ्य तथा सुरक्षा परामर्शदाताको परिचालन आवश्यक गराइएको छ । 2024 मा EIB परियोजना टोलीले NEA परियोजना फिल्ड कर्मचारीहरू र E&S परामर्शदातासँग साप्ताहिक फोनकलहरूबाट सम्पर्क गर्न थाल्यो । अप्रिल 2021 मा निष्कर्ष प्रतिवेदन जारी भएदेखि र नोभेम्बर 2024 सम्म EIB परियोजना टोली र/वा बैंकका अनुगमन परामर्शदाताहरूद्वारा 22 वटा अनुगमन भ्रमण गरिएको थियो ।	
#4: वित्तीय सम्झौताअनुरूप अद्यावधिक गरिएको सुधारात्मक ESAP को कार्यान्वयनमा गरिएको प्रगतिको स्थिति EIB का लागि परियोजनाको मर्स्याङ्दी कोरिडोर घटकको	माथिको #3 र यहाँ तल ESAP को कार्यान्वयनमा प्रवर्द्धकले गरेको प्रगतिको विवरण हेर्नुहोस् । अनलाइन परियोजना संक्षिप्तमा 24 अप्रिल 2024 सम्मको बैंकले प्रस्तुत गरेको प्रगति पनि हेर्नुहोस् ।[11] सिफारिस #1 अन्तर्गत वर्णन गरिएका बैंकद्वारा गरिएका कार्यवाहीहरूका अतिरिक्त बैंकले प्रवर्द्धकलाई सम्बन्धित वित्त सम्झौतामा समावेश गरिएका वितरणका निश्चित पूर्वसर्तहरू पूरा गर्नका लागि वास्तवमा के आवश्यक पर्छ भनेर लिखितमा स्पष्ट पारेको थियो । बैंकले प्रत्येक कार्य सम्झौताका लागि ESAP को विशिष्ट कार्य बिन्दुहरूको प्रमाण र सन्तोषजनक सम्पन्नता अनुरोध गऱ्यो ।	बन्द

[11] EIB को विषयगत संक्षिप्त विवरण हेर्नुहोस्: https://www.eib.org/en/press/topical-briefs/all/nepal-power-system-expansion-project

EIB-CM द्वारा बैंकलाई गरिएको सिफारिस	सिफारिस कार्यान्वयन गर्न बैंकद्वारा गरिएका कार्यवाही(हरू)	EIB-CM अनुगमनको स्थिति (बन्द/खुल्ला)[8]
भुक्तानीमा अगाडि बढ्नका लागि एक प्रमुख निर्धारक हो भनेर सुनिश्चित गर्ने।	EIB-CM निष्कर्ष प्रतिवेदन जारी गर्दाको समयमा बैंकले उजुरी पेश गर्नुअघि तीन पटक वितरण गरेको थियो जसमध्ये 2018 मा अन्तिम पटक वितरण गरिएको थियो। निष्कर्ष प्रतिवेदन जारी भएपश्चात् बैंकले ESAP को कार्यान्वयनमा सन्तोषजनक प्रगति र अनुरोध गरिएको E&S अध्ययन तथा व्यवस्थापन योजनाहरूको प्रकाशन (माथि #1 तथा #3 मा उल्लेख गरिएको र वितरणभन्दा पहिलेको सम्बद्ध पूर्वसर्तहरूको हिस्सा) परियोजनाको मर्स्याङ्दी कोरिडोर घटकको वितरणमा अगाडि बढ्नका लागि प्रमुख निर्धारक रहेको भनेर सुनिश्चित गर्‍यो। 2023 को अन्त्यतिर बैंकले अन्ततः उदिपुर र भरतपुर सबस्टेशनहरूका लागि उपकरण खरिद तथा परीक्षण र निर्माण कार्यहरूका लागि ऋणको एक किस्ता वितरण गर्न सहमत भयो।	
#5: EIB सञ्चालनमा (प्रवर्द्धकहरूका लागि) सरोकारवाला संलग्नतामा मार्गनिर्देशन नोट प्रस्तुत गर्नका लागि प्रवर्द्धक/ESSD र अन्य प्रमुख सरोकारवालाहरूसँग सक्दो चाँडो कार्यशाला आयोजना गर्ने।	जानकारी गराइएअनुसार EIB का स्थानीय अनुगमन परामर्शदाताले EIB सञ्चालनमा आयोजित सरोकारवाला संलग्नतासम्बन्धी मार्गनिर्देशन नोटको तालिममा भाग लिएका थिए र प्रवर्द्धकसँग जानकारी साझा गर्ने कार्यक्रमहरूको तयारीमा EIB को परियोजना टोलीको निकट सम्पर्कमा रहेका थिए। EIB सेवाहरूले यी जानकारी साझा गर्ने कार्यक्रमहरूको प्रमाण EIB-CM लाई उपलब्ध गरायो। यस्तो एउटा कार्यक्रम 2021 को दोस्रो त्रैमासिकमा र 2021 को तेस्रो त्रैमासिकमा दुईवटा कार्यक्रम भएका थिए: • EIB को स्थानीय अनुगमन परामर्शदाताद्वारा उपलब्ध गराइएको यस्तै एउटा कार्यक्रम लमजुङमा NEA का परियोजना कर्मचारी, ESSD सामाजिक/वातावरण परामर्शदाता र ठेकेदारका प्रतिनिधिको सहभागीतामा सम्पन्न भयो। यसको उद्देश्य EIB E&S मापदण्डहरू, परियोजना हकदावी म्याट्रिक्स, गुनासो व्यवस्थापन, सरोकारवाला संलग्नता र वातावरणीय आवश्यकताहरूमा सचेतना बढाउनु थियो। • अर्को कार्यक्रम EIB द्वारा आयोजना गरिएको थियो र त्यसमा NEA तथा NEA इन्जिनियरिङ कम्पनीका सहभागीहरू उपस्थित थिए।	बन्द

EIB-CM द्वारा बैंकलाई गरिएको सिफारिस	सिफारिस कार्यान्वयन गर्न बैंकद्वारा गरिएका कार्यवाही(हरू)	EIB-CM अनुगमनको स्थिति (बन्द/खुल्ला)[8]
	• र अन्तिम कार्यक्रम सरोकारवाला संलग्नता र गुनासो व्यवस्थापनमा केन्द्रित थियो जसमा NEA का फिल्डमा रहेका परियोजना कर्मचारीहरू र परियोजना सहायता परामर्शदाताले भाग लिएका थिए । त्यस आधारमा EIB-CM ले यस कार्य बिन्दुलाई बन्द गऱ्यो । EIB-CM ले बैंकको परियोजना टोलीले परामर्शदाताहरूको सहयोगमा निरन्तर रूपमा EIB E&S आवश्यकताहरूका बारेमा सचेतना बढाइरहेको कुरालाई ध्यानमा राखेको छ ।	
#6: वातावरणीय प्रभावको मूल्याङ्कनको प्रक्रिया र प्रतिवेदनको हिस्साको रूपमा सम्बन्धित परियोजनाको सम्भावित उल्लेख्य संचयी प्रभावहरूको मूल्याङ्कनको गुणस्तरको उचित जाँचमा EIB कर्मचारीहरूलाई सहायता गर्नका लागि आन्तरिक प्रक्रियागत जाँचसूची विकास गर्ने ।	EIB आफ्नो वातावरणीय, जलवायु र सामाजिक प्रक्रियाहरू अद्यावधिक गर्ने प्रक्रियामा छ ।	खुला

तालिका 2 – उजुरीमा लगाइएका आरोपहरूको सम्बन्धमा प्रगति

नं.	उजुरीमा लगाइएका आरोपहरू	EIB-CM को निष्कर्ष प्रतिवेदन (2021) अनुसार EIB E&S मापदण्डहरूको अनुपालन[12]	EIB-CM को अनुगमन अपडेट (2024)
1	1.1 परियोजनाका लागि E&S प्रभाव मूल्याङ्कन (हरू) वा कम्तीमा पनि 220 kV मर्स्याङ्दी कोरिडोर र सम्बन्धित जलविद्युत क्षेत्र विकासका लागि उच्च वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA) मापदण्ड लागू गर्न असफल । 1.2 E&S प्रभावहरूको मूल्याङ्कन गर्दा परियोजनामा सलामी स्लाइसिङ/CIA को अभाव ।	**आंशिक रूपमा ग्राउण्डेड** उदिपुर-भरतपुरका लागि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE) प्रतिवेदनमा परियोजनाको संचयी प्रभावहरूका बारेमा केही जानकारी समावेश छ, यद्यपि यसलाई सन्तोषजनक मानिएको छैन । मनाङ-उदिपुरका लागि (मस्यौदा) EIA प्रतिवेदनमा परियोजनाको संचयी प्रभावहरूको मूल्याङ्कन अझै समावेश गरिएको छैन । बैंकका मूल्याङ्कन कागजातहरू र वित्तीय सम्झौतामा उल्लेख गरिएअनुसार सम्भावित संचयी प्रभावहरूको मूल्याङ्कनको स्पष्ट आवश्यकता (EIA प्रक्रियाहरूको हिस्साको रूपमा) अनुरूप अझै छैन ।	CIA र BIA मार्च 2023 मा सम्पन्न भएर प्रकाशित गरियो ।[13] मनाङ-उदिपुरको EIA प्रतिवेदन अनलाइन उपलब्ध छ ।[14]
2	2.1 PAP हरूसँग, विशेषगरी लमजुङ जिल्लामा र बाटोको अधिकार (RoW) बाट प्रभावित	**आंशिक रूपमा ग्राउण्डेड**	

[12] यो द्रुत सारांश उपलब्ध गराउनका लागि हो । EIB-CM को परिणाम र निष्कर्षहरूका बारेमा थप विवरणका लागि कृपया कृपया अनुपालन पुनरावलोकन प्रतिवेदन को खण्ड 5 हेर्नुहोस् ।

[13] अन्तिम संस्करणहरू EIB वेबसाइट (CIA: https://www.eib.org/en/registers/all/168770873; BIA: https://www.eib.org/en/registers/all/168768764) र NEA वेबसाइट (CIA: https://www.nea.org.np/admin/assets/uploads/supportive_docs/52335158.pdf; BIA: https://www.nea.org.np/admin/assets/uploads/supportive_docs/50067358.pdf) मा प्रकाशित थिए ।

[14] nea.org.np/admin/assets/uploads/supportive_docs/EIA Report %28MCTLP_Udipur_Manang%29.pdf हेर्नुहोस्, संस्करण सेप्टेम्बर 2018, CM लाई कुनै अद्यावधिक उपलब्ध गराइएको छैन ।

नं.	उजुरीमा लगाइएका आरोपहरू	EIB-CM को निष्कर्ष प्रतिवेदन (2021) अनुसार EIB E&S मापदण्डहरूको अनुपालन[12]	EIB-CM को अनुगमन अपडेट (2024)
	मानिसहरूसँग पर्याप्त तथा अर्थपूर्ण परामर्शको अभाव । 2.2 परियोजनाका बारेमा निर्णय लिने क्रममा प्रभावित समुदायहरूबाट अपर्याप्त सहभागिता र सम्झौताको खोजी । 2.3 आदिवासी जनजातिसहित प्रभावित स्थानीय मानिसहरूको पहुँचमा हुनेगरी परियोजना र यसका प्रभावहरूका बारेमा पर्याप्त जानकारीको खुलासाको अभाव ।	EIB E&S मापदण्डहरूलाई ध्यानमा राख्दा थुप्रै कमी-कमजोरीहरू पहिचान गरियो । सरोकारवाला संलग्नता योजनाको अभाव (जुन त्यस्ता मापदण्डहरूसँग मेल खाँदैन) । अन्य मुद्दाहरूमा सहभागिताको कम स्तर (विशेषगरी महिलाहरूको), RoW बाट प्रभावित व्यक्तिहरूसँग परामर्शको हदका बारेमा स्पष्टताको अभाव र सामान्यतया, सार्वजनिक परामर्शमा सहभागीहरूको प्रतिनिधित्वदेखि लिएर सार्वजनिक परामर्श प्रक्रियाको प्रभावकारिता र अर्थपूर्णताको तहसम्मका विषयहरू छन् ।	परियोजनाले गरेको परामर्शसम्बन्धी जानकारी बैंकद्वारा अप्रिल 2024 मा प्रकाशित EIB को परियोजना संक्षिप्त विवरणमा उपलब्ध गराइएको छ ।[15] सरोकारवाला संलग्नता योजना 2021 को तेस्रो त्रैमासिकमा सम्पन्न भयो, अप्रिल 2023 मा अद्यावधिक गरेर प्रकाशित भयो ।[16] E&S, स्वास्थ्य तथा सुरक्षा, भूमि अधिग्रहण तथा क्षतिपूर्ति र परियोजनाको सम्पर्क बिन्दुहरूलगायत सान्दर्भिक विषयहरूमा जानकारी भएका परियोजनासम्बन्धी पर्चा र पोस्टरहरू नेपाली भाषामा विकास गरी वितरण गरियो । प्रवर्द्धकको E&S रिपोर्टिङले महिला तथा आदिवासी जनजातिसँगको परामर्श र तिनीहरूको प्रतिनिधित्वका बारेमा जानकारी उपलब्ध गराउँछ । प्रवर्द्धकको परियोजना फिल्ड कर्मचारीहरूमा दुईजना सामाजिक विशेषज्ञहरू छन् जसले प्रसारण लाइनको माथिल्लो र तल्लो भागलाई समेट्छन् ।

[15] नेपालको विद्युत प्रणाली विस्तार परियोजना बारेमा EIB को सामयिक संक्षिप्त विवरण हेर्नुहोस् ।

[16] सरोकारवाला संलग्नता योजना

नं.	उजुरीमा लगाइएका आरोपहरू	EIB-CM को निष्कर्ष प्रतिवेदन (2021) अनुसार EIB E&S मापदण्डहरूको अनुपालन[12]	EIB-CM को अनुगमन अपडेट (2024)
			लमजुङमा गरिएको अनुगमन भ्रमणबाट प्राप्त निष्कर्षहरूको आधारमा EIB-CM ले जमिनी स्तरमा निम्न तहसम्म चुनौतीहरू रहेको पत्ता लगाएको छ: (i) परियोजनाको अर्थपूर्ण सरोकारवाला संलग्नता, (ii) स्थानीय जनतालाई पहुँचयोग्य हुने तरिकाहरूमा परियोजनाको जानकारीको प्रसार, (iii) गुनासो व्यवस्थापन र (iv) परियोजनाको सरोकारवालाको संलग्नता क्षमता । थप जानकारी तल अनुच्छेद 4.4 देखि 4.11 सम्म उपलब्ध गराइएको छ । EIB-CM ले निश्चित स्थानीय समुदायहरूमा अर्थपूर्ण सरोकारवाला संलग्नता गर्ने परियोजनाको क्षमता हालको द्वन्द्वात्मक वातावरण (कामहरूको विरोध, निजी कम्पनीद्वारा निर्मित अर्को प्रसारण लाइनसँग नकारात्मक अनुभव, जटिल वार्ता प्रक्रियालगायत) मा चुनौतीपूर्ण छ भन्ने कुरा स्वीकार गर्दछ ।
3	प्रभावित समुदायहरू, विशेषगरी आदिवासी जनजातिबाट परियोजनाको लागि FPIC को अभाव ।	**आंशिक रूपमा ग्राउण्डेड** परियोजनाको तयारीको क्रममा लागू हुने आदिवासी जनजातिसँग सम्बन्धित आवश्यकताहरू निर्धारण गर्न र परियोजना कार्यान्वयनको बेला आदिवासी जनजातिको संलग्नताको प्रक्रियामा समयसापेक्ष र पर्याप्त ध्यानको अभाव । आदिवासी जनजातिको संलग्नता प्रक्रिया र परिणामको कुनै चित्तबुझ्दो दस्तावेज छैन । आदिवासी जनजातिको	प्रवर्द्धकद्वारा आदिवासी जनजातिको अध्ययनका लागि आयोग गठन गरिएको थियो जुन 2021 मा सुरु गरेर जुलाई 2022 मा सम्पन्न भयो । आदिवासी जनजातिका आवश्यकताहरूका लागि परियोजनाको दृष्टिकोण सरोकारवाला संलग्नता योजना (विशेषगरी परिशिष्ट II र III) मा विकास गरेर प्रकाशित गरियो ।

नं.	उजुरीमा लगाइएका आरोपहरू	EIB-CM को निष्कर्ष प्रतिवेदन (2021) अनुसार EIB E&S मापदण्डहरूको अनुपालन[12]	EIB-CM को अनुगमन अपडेट (2024)
		अद्यावधिक/अन्तिम विकास योजनाको अभाव । निष्कर्ष प्रतिवेदनको खण्ड 5.3 मा प्रस्तुत गरिएको EIB E&S मापदण्ड र अन्य परियोजना लागू हुने मापदण्डहरूअनुरूप छैनन् ।	प्रवर्द्धक र बैंक सांस्कृतिक मूल्याङ्कन प्रक्रिया र साइट-विशिष्ट सहमति प्रक्रियामा सहमत भए र यी दुवैलाई प्रवर्द्धकद्वारा कार्यान्वयन गरिनेछ । सांस्कृतिक मूल्याङ्कन प्रक्रियाको उद्देश्य परियोजनाबाट प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा प्रभावित हुन सक्ने RoW मा पर्ने महत्वपूर्ण सांस्कृतिक सम्पदा स्थलहरू र सांस्कृतिक, धार्मिक वा ऐतिहासिक महत्त्वका स्थलहरू पहिचान गर्नु हो । उद्देश्य भनेको महत्वपूर्ण सांस्कृतिक सम्पदा स्थलहरूमा उल्लेख्य प्रभावहरूबाट बच्नु हो । यदि यो सम्भव नहुने अवस्था भएको खण्डमा प्रवर्द्धकले प्रभावित आदिवासी जनजाति समुदायहरूबाट साइट-विशिष्ट सहमति प्रक्रियामा प्रवेश गर्ने अपेक्षा गरिएको छ जुन सरोकारवाला संलग्नता योजनाको विशिष्ट III मा वर्णन गरिएको छ । यी प्रक्रियाहरूको कार्यान्वयनको सन्दर्भमा प्रवर्द्धकले आफ्नो अनुगमन कार्यको क्रममा EIB-CM लाई अक्टोबर 2024 सम्म यसले चारवटा महत्वपूर्ण सांस्कृतिक सम्पदा स्थल र/वा सांस्कृतिक, धार्मिक वा ऐतिहासिक महत्त्वका स्थलहरू पहिचान गरेको थियो भनेर जानकारी गरायो । तीमध्ये तीनवटा स्थलहरूबाट बच्न सम्भव भएको बारेमा रिपोर्ट गरिएको थियो । बाँकी रहेको स्थल (मनाङ सबस्टेशनमा) को सम्बन्धमा प्रवर्द्धकले समुदायहरूलाई सांस्कृतिक स्थल सार्न सहमत गरायो ।

नं.	उजुरीमा लगाइएका आरोपहरू	EIB-CM को निष्कर्ष प्रतिवेदन (2021) अनुसार EIB E&S मापदण्डहरूको अनुपालन[12]	EIB-CM को अनुगमन अपडेट (2024)
			उजुरीकर्ता, LAHURNIP, अकाउन्टाबिलिटी काउन्सल र स्थानीय समुदायका आदिवासी जनजातिका प्रतिनिधिहरूबाट निरन्तर असन्तुष्टि छ जसको FPIC आवश्यकता र प्रक्रियाको सम्बन्धमा फरक बुझाइ र अपेक्षाहरू छन् । EIB-CM निष्कर्ष प्रतिवेदनमा पहिले नै उल्लेख गरिएझैं FPIC को प्रभावकारी कार्यान्वयन नेपालमा चुनौतीपूर्ण छ (र यो परियोजनाका लागि मात्र होइन) । FPIC कहिले आवश्यक छ (जस्तै, FPIC को अधीनमा रहेका परियोजनाहरूको सटीक मापदण्ड र/वा प्रकारको सूची) र यसलाई कसरी लागू गर्नुपर्छ भन्ने बारेमा प्रमुख सरोकारवालाहरूका बिचमा सामान्य बुझाइको अभाव देखिन्छ । EIB-CM का लागि FPIC प्रतिको दृष्टिकोण र प्रमुख सरोकारवालाहरू (जस्तै सरकार, परियोजना विकासकर्ताहरू, संस्थागत ऋणदाताहरू, नागरिक समाज आदि) का बिचमा सामंजस्यपूर्ण मार्गनिर्देशनका साथमा क्षेत्रीय र राष्ट्रिय स्तरमा यस्तो साझा बुझाइ विकास गर्न उपयोगी हुनेछ ।[17]
4	4.1 प्रक्रिया र कार्यविधिहरूको आधारमा भौतिक तथा आर्थिक विस्थापन र जग्गा अधिग्रहणका आवश्यकताहरूको अनुपालन गर्न असफल (पर्याप्त सूचना, जानकारी र	**ग्राउण्डेड** परामर्श प्रक्रियामा सीमितताहरू । पुनर्वास कार्य योजनाहरू (RAPs) लाईअन्तिम रूप दिइएको छैन	उदयपुर-भरतपुरको RAP लाई अगस्ट 2021 मा अन्तिम रूप दिइएको थियो । मनाङ-उदिपुरको RAP लाई अन्तिम पटक फेब्रुअरी 2021 मा अद्यावधिक गरिएको थियो ।

[17] EIB-CM निष्कर्षमा अनुच्छेद 5.3.25 र 5.3.26: sg-e-2018-39-nepal-power-system-expansion-conclusions-report.pdf

नं.	उजुरीमा लगाइएका आरोपहरू	EIB-CM को निष्कर्ष प्रतिवेदन (2021) अनुसार EIB E&S मापदण्डहरूको अनुपालन[12]	EIB-CM को अनुगमन अपडेट (2024)
	परामर्शको अभाव; योजनाहरूको अभाव; क्षतिपूर्ति गणनामा पारदर्शिताको अभाव) ।	(उदिपुर-भरतपुर प्रसारण लाइनका लागि समस्याग्रस्त छ किनकि टावर निर्माण पहिले नै सुरु भइसकेको छ र जग्गा अधिग्रहण प्रक्रिया तथा क्षतिपूर्ति भुक्तानी जारी छ) । यसबाहेक, उपलब्ध मस्यौदा RAPs ले भूमि प्रयोग प्रतिबन्धका मामिलाहरूलाई सम्बोधन गर्दैन । EIB E&S मापदण्डहरू र करारीय दायित्वहरू (उदिपुर-भरतपुर प्रसारण लाइनका लागि) अनुरूप छैन ।	दुवै RAP हरू प्रवर्द्धकको वेबसाइटमा प्रकाशित छन् ।[18]
	4.2 विशेषगरी RoW अन्तर्गतका जग्गाधनीहरूलाई अपर्याप्त क्षतिपूर्ति ।	**निष्कर्षमा पुग्न नसकिएको**	बैंकको अनुरोधमा बैंकको स्थानीय अनुगमन परामर्शदाताले जग्गा अधिग्रहण प्रक्रियाको मूल्याङ्कन गरे र जुलाई 2021 मा अधिग्रहण गरिएको जग्गाको क्षतिपूर्ति प्रक्रिया नियामक ढाँचाअनुसार र अनुरूप छ भन्ने निष्कर्ष निकाले । जहाँसम्म RoW को कुरा छ परियोजनाले अधिकतम 20% क्षतिपूर्ति दर र 1 वर्ष/3 चक्रको बाली क्षति अपनाएको थियो ।[19] बैंक (जसले यो प्रश्नको मूल्याङ्कन गरेको थियो) का अनुसार यो अन्तर्राष्ट्रिय

[18] उदिपुर-भरतपुर RAP (https://www.nea.org.np/admin/assets/uploads/supportive_docs/17560727.pdf) र मनाङ-उदिपुर RAP (https://www.nea.org.np/admin/assets/uploads/supportive_docs/52182611.pdf) हेर्नुहोस् ।

[19] EIB-CM को छानबिनको समयमा 30 मिटर RoW को क्षतिपूर्ति 10 देखि 20% सम्मको दायरामा हुने परिकल्पना गरिएको थियो । EIB-CM को निष्कर्ष रिपोर्टको अनुच्छेद 5.4.28 हेर्नुहोस्: sg-e-2018-39-nepal-power-system-expansion-conclusions-report.pdf

नं.	उजुरीमा लगाइएका आरोपहरू	EIB-CM को निष्कर्ष प्रतिवेदन (2021) अनुसार EIB E&S मापदण्डहरूको अनुपालन[12]	EIB-CM को अनुगमन अपडेट (2024)
			वित्तीय संस्थाहरूद्वारा वित्तीय लगानी गरिएका नेपालका अन्य परियोजनाहरूमा लागू गरिएको दरसँग मिल्दोजुल्दो वा त्यसमाथि छ । RoW चौडाइ र क्षतिपूर्ति राष्ट्रिय ऐनहरूद्वारा नियमन गरिन्छ, जुन सरकारका निर्णयहरू, अभ्यासहरू तथा केस लद्वारा निर्धारण गरिन्छ र प्रवर्द्धकका अनुसार यी पक्षहरूलाई सरकारको निर्णयद्वारा मात्र परिमार्जन/थप निर्धारण गर्न सकिन्छ ।[20] समग्रमा, क्षतिपूर्तिको सम्बन्धमा RoW अन्तर्गत रहेका जग्गा(हरू) भएका PAP हरूमा (जानकारीको अभाव सहित) व्यापक असन्तुष्टि जारी छ । RoW अन्तर्गत जग्गा भएका PAP हरूलाई 20% क्षतिपूर्तिले सम्पूर्ण जग्गाको मूल्यको क्षति र आर्थिक अवसरहरूको क्षतिका लागि क्षतिपूर्ति गर्दैन भन्ने लागेको छ । प्रवर्द्धक यस असन्तुष्टिका बारेमा अवगत छ र यसले RoW क्षतिपूर्तिसम्बन्धी मुद्दाहरू र PAP हरूलाई आफ्नो जग्गा बेच्न र/वा त्यस्ता जग्गाहरूमा धितो ऋण प्राप्त गर्न सामना गर्नुपर्ने कठिनाइहरूप्रति सरकारको ध्यानाकर्षण गराएको प्रमाण

[20] नेपालको विद्युत ऐन, 2049 (1992) र नेपालको विद्युत नियमावली, 2050 (1993), अरुण-3 जलविद्युत आयोजनाको सम्बन्धमा सर्वोच्च अदालतको केस ल हेर्नुहोस् र जनवरी 20, 2020 मा मन्त्रिपरिषद्को निर्णय (वि.स. 2076/10/06) र त्यसपछि उर्जा मन्त्रालयद्वारा NEA लाई RoW को केन्द्र बिन्दुबाट दुवै छेउमा 15 मिटरको जग्गाका लागि क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन भनेर दिइएको निर्देशन हेर्नुहोस् ।

नं.	उजुरीमा लगाइएका आरोपहरू	EIB-CM को निष्कर्ष प्रतिवेदन (2021) अनुसार EIB E&S मापदण्डहरूको अनुपालन[12]	EIB-CM को अनुगमन अपडेट (2024)
			उपलब्ध गराएको थियो। EIB-CM ले आफ्नो अनुगमन कार्यको क्रममा गरेका अन्तर्वार्ताहरूको आधारमा EIB-CM ले आफ्नो निष्कर्ष प्रतिवेदनमा उल्लेख गरेको RoW अन्तर्गतको जग्गाको क्षतिपूर्तिका बारेमा कार्यदल र नीति/दाता स्तरको छलफलहरूको सम्बन्धमा थोरै प्रगति भएको देखिन्छ।[21] आफ्नो अनुगमन भ्रमणको क्रममा EIB-CM ले टावर प्याडका लागि अधिग्रहण गरिएको जग्गाका लागि प्रदान गरिएको मौद्रिक क्षतिपूर्तिका बारेमा विरोधाभासी जानकारी प्राप्त गऱ्यो (प्रवर्द्धक र स्थानीय अधिकारीहरूका अनुसार उदार र कठोर मूल्याङ्कनमा आधारित रूपमा प्रस्तुत गरे भने अन्तर्वार्ता लिइएका सम्बन्धित PAP हरूले पर्याप्त नभएको/अपर्याप्त ठाने)। EIB-CM ले परियोजनाका लागि प्रकाशित दुईवटा RAP मा बाह्य मूल्याङ्कन र RAP पूर्णता लेखा परीक्षण पूर्वानुमान गरिएको कुरा उल्लेख गर्दछ।[22]
5	विभिन्न E&S प्रभावहरू र उपयुक्त न्यूनीकरण उपायहरूको आवश्यकताका लागि अपर्याप्त विचार।	**आंशिक रूपमा ग्राउण्डेड** EIA प्रक्रियाहरूलाई अन्तिम रूप दिने क्रममा सुधारको सम्भावना।	माथिको आरोप #1 अन्तर्गत हेर्नुहोस्।

[21] EIB-CM निष्कर्ष रिपोर्ट अनुच्छेद 5.4.36 र 5.4.37 पनि हेर्नुहोस्।

[22] पुनर्वास कार्य योजना उदिपुर - भरतपुर पृष्ठ .87, 88 र पुनर्वास कार्य योजना मनाङ उदिपुरको पृष्ठ 117, 118 हेर्नुहोस्।

सरोकारवाला संलग्नताको सम्बन्धमा थप विस्तृत निष्कर्षहरू

4.4. EIB-CM को अनुगमन कार्यको क्रममा स्थानीय समुदाय र PAP हरूसँगको बैठकहरूको आधारमा टोलीले समग्रमा भ्रमण गरिएका समुदायहरूमा परियोजनाप्रति असन्तुष्टि थियो भन्ने अवलोकन गऱ्यो ।[23] हाम्रा बैठकहरूमा भाग लिने व्यक्तिहरूका साथै हामीले अन्तर्वार्ता लिएका व्यक्तिहरूले सामान्यतया क्षतिपूर्ति, प्रसारण लाइनको मार्ग, प्रसारण लाइनका स्वास्थ्य तथा सुरक्षा जोखिमहरू र परियोजनाका बारेमा प्रवर्द्धकद्वारा गरिने सञ्चारका बारेमा चिन्ता व्यक्त गरे । माथिको तालिका 2 मा उल्लेख गरिएझैं EIB-CM ले निम्न सन्दर्भमा चुनौतीहरू कायमै रहेको पायो: (i) परियोजनाको सरोकारवालाको प्रभावकारी संलग्नता; (ii) स्थानीय मानिसहरूमा पहुँचयोग्य तरिकाले परियोजना जानकारीको प्रसार; (iii) गुनासो व्यवस्थापन: र (iv) परियोजनाको सरोकारवालाको संलग्नता क्षमता ।

<u>अर्थपूर्ण सरोकारवाला संलग्नता</u>

4.5. समुदायका सामान्य सदस्यहरू (केवल PAP हरू मात्र होइनन्) प्रायः दृश्यात्मक प्रभाव, लाइनको आफ्नो स्वास्थ्य र आफ्ना गाइवस्तुका साथै आंफ्नो खेतबारीको उत्पादकत्वमा हुने विद्युतीय सुरक्षा जोखिम र चुम्बकीय प्रभावहरू (वास्तविक वा कथित) बारेमा डराएका छन् । क्षतिपूर्तिको सम्बन्धमा जस्तै उनीहरूसँग यस सन्दर्भमा पर्याप्त जानकारी र/वा बुझाइको अभाव देखिन्छ । लमजुङ जिल्लामा संघर्ष समितिहरू[24] अझै सक्रिय छन् र ती टोलीका सदस्यहरूले भ्रमण गरिएका अधिकांश समुदायहरूमा प्रतिनिधित्व गर्छन् । यी समितिहरूले परियोजनाको विरोध गर्दै आएका छन् र भूमि अधिग्रहण, क्षतिपूर्ति, स्वास्थ्य तथा सुरक्षा जोखिम र आदिवासी जनजातीका अधिकारहरू जस्ता विषयहरूमा समुदायका अन्य सदस्यहरूको समर्थन प्राप्त गरिरहेका छन् । यी विषयहरूलाई समेट्ने दृश्यहरू सहितको आकर्षक पर्चाहरू उजुरीकर्ताले LAHURNIP र अकाउन्टाबिलिटी काउन्सलको सहयोगमा तयार गरेका थिए र ती समुदायहरूमा प्रसारित भइरहेका छन् ।

4.6. FPIC का बारेमा कम आवाज उठाइयो (उदाहरणका लागि, भूमि क्षतिपूर्तिको तुलनामा), यद्यपि समुदायका केही सदस्यहरूले आदिवासी जनजातिको रूपमा आफ्नो अधिकार उठाएका थिए । FPIC बारे उनीहरूको अपेक्षाहरूका बारेमा सोध्दा जवाफहरू परियोजनाका लागि सहमति प्राप्त गर्ने औपचारिक प्रक्रियाको सट्टा प्रायः परियोजनाको जानकारीमा पहुँच र अर्थपूर्ण परामर्श तथा संवादको आवश्यकताका बारेमा थिए ।

4.7. सेप्टेम्बर-अक्टोबर 2024 मा गरिएको आफ्नो अन्तिम अनुगमन भ्रमणबाट बैंकले क्षेत्रमा नियमित सरोकारवाला संलग्नताको क्रममा भएका भौतिक हिंसाको धम्कीका घटनाहरूका बारेमा पनि रिपोर्ट गरेको थियो । बैंकले प्रवर्द्धकलाई प्रतिशोध नगर्ने र शान्तिपूर्ण तरिकाले स्थितिलाई शान्त

[23] अनुच्छेद 3.4 मा उल्लेख गरिएअनुसार, कृपया EIB-CM को फिल्ड भ्रमणको सीमितता दिन र भ्रमण गरिएका स्थानहरूको संख्यामा ध्यान दिनुहोस् ।

[24] FPIC एण्ड राइट्स फोरम (उजुरीकर्ता) लमजुङ जिल्लाका विभिन्न जलविद्युत क्षेत्रका परियोजनाहरूबाट प्रभावित व्यक्तिहरूको स्थानीय स्तरको संघर्ष समितिहरूको छाता संगठन हो ।

बनाउँदै जाने बारेमा सल्लाह दिइरहेको छ । बैंकले EIB-CM लाई यसले परियोजनामा गैर-आक्रामक र गैर-हिंसात्मक सरोकारवाला संलग्नतालाई मुख्यधारामा ल्याउने विकल्पहरूका बारेमा प्रवर्द्धकसँग थप सम्पर्क गर्नेछ भनेर जानकारी गरायो । आफ्नो अनुगमन भ्रमणको क्रममा EIB-CM लाई हिंसा र त्यसको वृद्धिको जोखिमका बारेमा पनि जानकारी गराइएको थियो र यसले परियोजनाका निश्चित स्थानीय समुदायहरूमा अर्थपूर्ण सरोकारवाला संलग्नता गर्ने क्षमता हालको द्वन्द्वात्मक वातावरण (कामहरूको विरोध, निजी कम्पनीद्वारा निर्मित अर्को प्रसारण लाइनको नकारात्मक अनुभव, जटिल वार्ता प्रक्रियालगायत - तल हेर्नुहोस्) मा चुनौतीपूर्ण हुन सक्छ भन्ने कुरा स्वीकार गर्दछ ।

<u>परियोजनासम्बन्धी जानकारीको प्रसार</u>

4.8. प्रवर्द्धकले नेपाली भाषामा पर्चा र पोस्टरको रूपमा विभिन्न गैर-प्राविधिक सारांशहरू तयार गरेको छ जसमा निम्न विषयहरू समावेश छन्: E&S अध्ययन; E&S जोखिम तथा न्यूनीकरण; भूमि अधिग्रहण, क्षतिपूर्ति र जीविकोपार्जन पुनर्स्थापना; RoW बन्देजहरू; चुम्बकीय प्रभावहरू; निर्माणको क्रममा समुदाय र कामदारहरूको स्वास्थ्य तथा सुरक्षा; सक्रिय भइसकेपश्चात् टावर वरिपरि सुरक्षा; र गुनासो संयन्त्र र परियोजनाको सम्पर्क जानकारी । EIB-CM ले यी सञ्चार सामग्रीहरूलाई सान्दर्भिक र अपेक्षाकृत पूर्ण भएको पाएको छ । त्यसो हुँदाहुँदै पनि, समुदायका केही सदस्यहरूले, विशेषगरी कम शैक्षिक स्तर भएकाहरू, यी सामग्रीहरू (प्रायः अक्षरहरू भएका) पढ्न र तिनीहरूमा प्रस्तुत गरिएको जानकारी पूर्ण रूपमा बुझ्न सक्षम छन् कि छैनन् भन्ने कुरामा अनिश्चितता रहन्छ । यद्यपि, EIB-CM लाई स्थानीय समुदायहरूसँग परियोजनाका बारेमा प्रभावकारी रूपमा सञ्चार गर्ने उद्देश्यले अन्य तरिकाहरू र ढाँचाहरू (उदाहरणका लागि थप दृश्यहरू समावेश गर्ने) पनि विचार गर्न सकिन्छ भन्ने लागेको भए तापनि यसले यी सामग्रीहरू सर्वसाधारणहरूलाई परियोजनासम्बन्धी जानकारी उपलब्ध गराउने राम्रो सुरुवातको रूपमा लिन्छ ।

<u>गुनासो व्यवस्थापन</u>

4.9. परियोजनासँग सम्बन्धित समस्याहरू (जस्तै जग्गा अधिग्रहण वा टावर प्याड निर्माणको कारणले गर्दा) आइपर्दा समुदायहरूले हाम्रा बैठकहरूमा उपलब्ध परियोजना च्यानल तथा सम्पर्क व्यक्तिहरू (जुन छानबिन गर्न र परियोजनासँग सम्बन्धित हुँदा व्यावहारिक समस्याहरू समाधान गर्न सबैभन्दा राम्रो स्थानमा हुन्छन्) बारे सीमित ज्ञान भएको जानकारी गराए । उनीहरूले आफ्ना मुद्दाहरू संघर्ष समितिहरू (जसको कार्यादेश परियोजना गुनासोहरू समाधान गर्ने होइन) र/वा स्थानीय अधिकारीहरूलाई पठाउने भनेर जानकारी गराए । EIB-CM ले आफ्नो अनुगमन भ्रमणको क्रममा एउटा गुनासो निवारण समिति (GRC) सँग भेट गरेको थियो जुन वार्ड अध्यक्षहरू (स्थानीय अधिकारीहरू) मिलेर बनेको थियो । GRC संगठित GRC संरचना जस्तो लागेन र कसद्वारा कस्तो प्रकारका समस्याहरू समाधान गर्न सकिन्छ र तिनीहरूलाई कसरी फलोअप गर्ने भन्ने बारेमा त्यसको सीमित बुझाइ थियो ।

परियोजनाका सरोकारवालाहरूको संलग्नता क्षमता

4.10. फिल्डमा परियोजनाका कर्मचारीहरू दुई डिभिजनमा संगठित छन्, प्रत्येकले मर्स्याङ्दी कोरिडोर (मनाङ - उदिपुर र उदिपुर - भरतपुर) को घटक 2 को एक-एक खण्डको जिम्मेवारी लिएका छन् । परियोजनाको ESMU प्रत्येक डिभिजनमा एक वातावरणीय र एक सामाजिक अधिकारी मिलेर बनेको छ (त्यसैले दुईवटा ESMU मा कुल चारवटा E&S अधिकारी छन्) जसले आ-आफ्नो सम्बन्धित प्रमुख डिभिजन अधिकारीलाई रिपोर्ट गर्छन् जसले परियोजना प्रबन्धकलाई रिपोर्ट गर्छन् । एकजना भूमि अधिग्रहण अधिकारी पनि छन् जसले सिधै परियोजना प्रबन्धकलाई रिपोर्ट गर्छन् । EIB-CM लाई दिइएको जानकारीअनुसार सामाजिक अधिकारीहरूले आफ्नो समयको लगभग 70% फिल्डमा नै बिताउने गर्छन् र प्रत्येक खण्डमा 20-25 समुदायहरू समेट्नुपर्ने हुन्छ ।

4.11. परियोजना कर्मचारीहरूले सक्दो प्रयास गरे तापनि विशेषगरी जमिनी स्तरमा रहेका चुनौतीहरूलाई ध्यानमा राख्दा EIB-CM ले प्रवर्द्धकको हालको सरोकारवाला संलग्नता क्षमतामा (स्रोत, सञ्चार रणनीति तथा सामग्रीहरू, सामाजिक अधिकारीहरूको संख्याको सन्दर्भमा) सीमितताहरू रहेको पाएको छ । बैंक चुनौतीहरूबारे अवगत छ र हाल प्रारम्भिक खुलासा, सरोकारवाला संलग्नता र E&S अनुगमन गर्न क्षेत्रीय स्रोतहरूको उपलब्धता बढाउन प्रवर्द्धकसँग काम गरिरहेको छ । EIB-CM ले EIB लाई सरोकारवाला संलग्नताको क्षेत्रमा प्रवर्द्धकलाई प्रत्यक्ष रूपमा EIB सामाजिक विशेषज्ञद्वारा र अप्रत्यक्ष रूपमा हालै नियुक्त गरिएको अन्तर्राष्ट्रिय E&S परामर्श कम्पनीद्वारा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराइराख्न प्रोत्साहित गर्दछ ।

वार्ताको प्रक्रिया

4.12. समुदायहरूको तर्फबाट उजुरीकर्ताको अनुरोधपछि प्रवर्द्धकले उजुरीकर्ता तथा समुदायहरू (प्रतिवेदनको यस खण्डका लागि "समुदायहरू") सँग संगठित संवादमा प्रवेश गरेको छ । अगस्ट 2024 को अन्त्यमा प्रवर्द्धकका कर्मचारी तथा वकिलहरूका साथै उजुरीकर्ता, LAHURNIP, संघर्ष समितिका सदस्य र अन्य स्थानीय समुदायका प्रतिनिधिहरूको उपस्थितिमा पहिलो बैठक आयोजना गरिएको थियो ।

4.13. समुदायका अनुरोधहरूलाई 11 वटा एजेन्डा बुँदावरिपरि व्यवस्थित गरिएका छन् जुन प्राथमिकताको घट्दो क्रममा निम्नानुसार छन्: (i) कुनै पनि परियोजनासँग सम्बन्धित कामहरूका लागि FPIC को सम्मान गर्ने; (ii) बस्ती, जग्गा र अन्य सांस्कृतिक स्थानहरूमा कुनै प्रभाव नपारी माथिल्लो वन वा भूमिगत क्षेत्रमा लाइनको स्थानान्तरण; (iii) प्रभावित व्यक्ति वा समुदायको उपस्थितिमा 100% RoW क्षतिपूर्ति र मूल्याङ्कन; (iv) रूखहरू काट्ने र पुनर्रोपणका लागि सिफारिसहरू अग्रिम सहमति गरिनुपर्ने र वन उपभोक्ता समितिलाई सिधै क्षतिपूर्ति दिइनुपर्ने; (v) आवास प्रभावित हुने ठाउँमा जग्गाको क्षतिपूर्ति प्रदान गरिनुपर्ने; (vi) समुदायहरूसँग परियोजनाको नाफाको प्रतिशतको हिस्सा; (vii) समुदायहरूलाई र तिनीहरूको नियन्त्रणमा वार्षिक रूपमा खुलासा गरिने कर्पोरेट सामाजिक उत्तरदायित्व सामुदायिक कार्यक्रम र बजेट; (viii) लाइनअन्तर्गत

हुने सबै दुर्घटना र क्षतिहरू परियोजनाको जिम्मेवारीअन्तर्गत हुनुपर्ने; (ix) RoW लाई चौडा पार्ने र 60 मिटर दायाँ तथा बायाँको 100% क्षतिपूर्ति; (x) टावर र लाइनको एकैसाथ क्षतिपूर्ति; र (xi) जोखिममा परेका समूहहरूलाई विशेष ध्यान र सहायता।

4.14. जानकारी गराइएअनुसार, प्रवर्द्धकले आफ्नो जिम्मेवारीअन्तर्गत पर्ने र आफ्नो अधिकार/कामकर्तव्यभित्र पर्ने सबै बुँदाहरूमा वार्ता गर्न सहमति जनायो तर परियोजनाभन्दा बाहिर जाने र राष्ट्रिय स्तरमा निर्णय वा निर्देशित हुने एजेन्डाका बुँदाहरूमा वार्ता गर्न असमर्थता व्यक्त गऱ्यो (जस्तै RoW क्षतिपूर्ति र दूरी)। अर्कोतर्फ, उजुरीकर्ता FPIC (मुख्य एजेन्डा बिन्दु) मा सहमति नभएसम्म अन्य मामिलाहरूमा छलफल गर्न इच्छुक थिएन। प्रवर्द्धक अनुरोध गरिएका अधिकांश कागजातहरू र जानकारी साझा गर्न सहमत भयो, जस्तै E&S सँग सम्बन्धित अध्ययनहरू। बैठक स्थगित गरियो र दोस्रो बैठक 11 नोभेम्बर 2024 मा भयो। EIB-CM ले LAHURNIP र अकाउन्टाबिलिटी काउन्सल का साथै EIB को परियोजना टोलीबाट दोस्रो बैठकका बारेमा प्रतिक्रिया प्राप्त गऱ्यो। EIB-CM ले यो दोस्रो बैठक सफलतापूर्वक सम्पन्न भएन र समुदायहरूले सम्झौतामा पुग्नु अघि सबै निर्माण कार्यहरू रोक्न अनुरोध गरेको कुरा बुझ्दछ।

5. समापन टिप्पणीहरू

5.1. EIB-CM ले बैंकलाई सम्बोधन गरिएका छमध्ये पाँचवटा सिफारिस कार्यान्वयन भएको मान्दछ र तसर्थ यी पाँचवटा सिफारिसको अनुगमन प्रक्रियालाई 'सम्पन्न गरिएको' को रूपमा बन्द गर्दछ। EIB-CM ले आफ्नो निष्कर्ष प्रतिवेदन जारी गरेदेखि बैंकले गरेका प्रयासहरू, विशेषगरी परियोजनाको बढ्दो अनुगमनको सन्दर्भमाका साथै विगत केही वर्षहरूमा बैंकको परियोजना टोलीले प्रवर्द्धकसँग गरेको सकारात्मक संलग्नताको सराहना गर्दछ।

5.2. EIB-CM ले बुझेको छ कि बैंकले परियोजनाको E&S व्यवस्थापन योजनाहरूको कार्यान्वयनलाई नजिकबाट निगरानी गरिरहेको छ, र विशेष गरी गुनासो व्यवस्थापन सहित सरोकारवाला संलग्नताको क्षेत्रमा सुधारहरूलाई समर्थन गर्न प्रवर्द्धकसँग काम गरिरहेको छ। हालसालै, बैंकको परियोजना टोलीले प्रवर्द्धक र E&S परामर्शदातासँग साप्ताहिक कलहरू गर्न थालेको छ, यसको अनुगमन भ्रमणहरूको आवृत्ति बढाएको छ र लागू हुने EIB E&S मापदण्डहरूसँग परियोजनाको अनुपालनको निगरानी जारी राख्न, साथै E&S व्यवस्थापनमा प्रवर्द्धकलाई समर्थन गर्न एक अन्तर्राष्ट्रिय परामर्श कम्पनीसँग सम्झौता गरेको छ।

5.3. EIB-CM को निष्कर्ष प्रतिवेदन जारी भएदेखि लागू हुने EIB E&S मापदण्डहरू र ESAP को कार्यान्वयन (तालिका 1 र 2 हेर्नुहोस्) सँग परियोजना अनुपालन प्राप्त गर्न बैंकको सक्दो प्रयास र प्रवर्द्धकले गरेको प्रगतिको बावजुद समुदायहरूमाका रहेका आदिवासी जनजातिसहित (अनुच्छेद 4.4 देखि 4.11 सम्म हेर्नुहोस्) र क्षतिपूर्तिको हिसाबले, विशेषगरी RoW का लागि, अर्थपूर्ण सरोकारवाला संलग्नताको सन्दर्भमा जमिनी स्तरमा चुनौतीहरू अझै पनि कायम छन्। यीमध्ये केही चुनौतीहरू यस व्यक्तिगत परियोजनाको कार्यक्षेत्रभन्दा बाहिरका छन् र वास्तवमा राष्ट्रिय-स्तरको नीति छलफलको विषय भएका मुद्दाहरूसँग सम्बन्धित छन् (जस्तै RoW क्षतिपूर्तिको सम्बन्धमा)।

त्यसैगरी, EIB-CM का सिफारिसहरूको कार्यान्वयन र बैंकद्वारा परियोजनाको बढ्दो अनुगमनले सकारात्मक योगदान पुऱ्याउन सक्छ तर यी मुद्दाहरूको सन्तोषजनक समाधान राष्ट्रिय स्तरमा कसरी सम्बोधन गरिन्छ भन्ने कुरामा उल्लेख्य रूपमा निर्भर रहन्छ । EIB-CM ले प्रवर्द्धकद्वारा अप्रिल 2023 मा प्रकाशित अद्यावधिक गरिएको सरोकारवाला संलग्नता योजनामा सांस्कृतिक मूल्याङ्कन र साइट-विशिष्ट सहमतिका दुई प्रक्रियाहरूमा आदिवासी जनजातिसँग अर्थपूर्ण रूपमा संलग्न हुन बैंकसँग सहमत भएको दृष्टिकोण समावेश छ भन्ने कुरा उल्लेख गर्छ । RoW क्षतिपूर्तिको सन्दर्भमा प्रवर्द्धकले देश का अन्य परियोजनाहरूमा लागू गरिएको अधिकतम दर अपनाएको छ र राष्ट्रिय स्तरमा छलफलका लागि RoW सँग सम्बन्धित मुद्दाहरू ल्याएको भनेर जानकारी गराएको छ ।

5.4. FPIC र RoW क्षतिपूर्तिको सम्मान प्रवर्द्धक र प्रभावित समुदायहरू बिचमा चलिरहेको संवादको 11 वटा एजेन्डा बुँदाहरूको अंश हो । दोस्रो संवाद बैठक सफल नभएकोले निर्माण कार्यहरू विरुद्ध समुदायको विरोध र परिणामस्वरूप धम्की तथा हिंसाको जोखिमका साथै साथ सम्भावित रूपमा पहिलेदेखि नै रहेको द्वन्द्व बढ्ने जोखिम छ । बैंकले EIB-CM लाई प्रवर्द्धक परियोजना कर्मचारीहरूबाट प्रतिशोधका बारेमा आफ्नो शून्य-सहिष्णुता स्थितिका बारेमा सचेत छ भनेर जानकारी गरायो र बैंकले परियोजना तथा ठेकेदारका कर्मचारीहरूका लागि हिंसा र त्यसको वृद्धिको जोखिम कम गर्न दिशानिर्देशहरू स्पष्ट गर्न प्रवर्द्धकलाई सहायता गरिरहेको छ ।

5.5. प्रवर्द्धक र प्रभावित समुदायहरू बिचमा सफल संवादको सम्भावना बढाउनका लागि अगाडि बढ्ने बाटो भनेको पक्षहरूले एक पेशेवर मध्यस्थकर्ताबाट सहायता प्राप्त गर्ने कुरामा संयुक्त रूपमा सहमत हुनु र एजेन्डामा समावेश गरिने बुँदाहरू, संवादका सिद्धान्त तथा नियमहरू र पक्षहरूको प्रतिनिधित्वमा सहमत हुने हुन सक्छ । संवादमा सहभागी पक्षहरूसँग विभिन्न एजेन्डा बुँदाहरू तय गर्ने र समाधान गर्ने पूर्ण अधिकार हुनुपर्छ ।

5.6. वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको प्रक्रिया र प्रतिवेदनको हिस्साको रूपमा EIB-CM ले सम्बन्धित परियोजनाको सम्भावित उल्लेख्य संचयी प्रभावहरूको मूल्याङ्कनको गुणस्तरको उचित जाँचमा EIB कर्मचारीहरूलाई सहयोग गर्न बैंकलाई आन्तरिक प्रक्रियागत जाँचसूची विकास गर्न आवश्यक पर्ने सिफारिस #6 को कार्यान्वयनको अनुगमन गर्न जारी राख्नेछ ।

परिशिष्ट – EIB-CM अनुगमन भ्रमणको एजेन्डा

सोमबार 21/10	मंगलबार 22/10	बुधबार 23/10	बिहीबार 24/10	शुक्रबार 25/10	शनिबार 26/10
काठमाडौंमा भेटघाट: NEA को परियोजना प्रबन्धक र उपप्रबन्ध निर्देशकसँग भेटघाट राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगसँग भेटघाट आदिवासी जनजाती आयोगसँग भेटघाट	बेसीसहरसम्मको यात्रा क्षतिपूर्ति प्राप्त गर्ने PAP सँग भेट, पाउदी रैनास नगरपालिकाको वडा नम्बर ६ का अध्यक्ष र PAP हरूसँग भेटघाट लमजुङ जिल्लाको FPIC अधिकार मञ्चसँग भेटघाट	लमजुङ जिल्लाको FPIC अधिकार मञ्चद्वारा आमन्त्रित (खुदी, घेर्मु, बुद्ध बजार तथा ज्यामिरेबाट लगायत तिनीहरूमा मात्र सिमित नरहेका) PAP र समुदायका सदस्यहरूसँगको बैठक राउत गाउँको बांझाखेतमा सामुदायिक बैठक	पासाचौरमा NEA साइट प्रबन्धक र सामाजिक अधिकारीसँग सामुदायिक बैठक NEA का दुई डिभिजन प्रमुखहरू, जग्गा अधिग्रहण अधिकारी, सामाजिक तथा वातावरणीय अधिकारीहरूसँग भेटघाट लमजुङमा प्रमुख जिल्ला कार्यालय सचिव र क्षतिपूर्ति निर्धारण समिति (CDC) सँग भेटघाट	NEA परियोजना प्रबन्धकसँग समापन बैठक वडा 7, 8, 9 को गुनासो निवारण समिति (GRC) सँग बैठक क्षतिपूर्ति प्राप्त गर्ने परियोजना प्रभावित परिवारसँग भेट, सुन्दर बजार	काठमाडौंसम्मको यात्रा